

Bâtînî Gelenek ve Bahâîlikte Bâtînî Yorumlar*

Esoteric Tradition and Esoteric Interpretations in Baha'i Faith

ÖZET

Bâtînîlik, her zâhirin bir bâtını vardır düşüncesiyle sınırları olmayan bir yorumlama yetisini elinde bulunduran kişiler ya da gruplar hakkında kullanılan şemsiye bir kavramdır. Ayetlerin sözlük anlamının dışında ezoterik anlamlar taşıdığını iddia eden Bâtînî gruplar amaçlarına hizmet edeceğini düşündükleri ayetleri te'vil ederek lügat anlamının dışına çıkarmıştır. Bahâîler ile Şiî bâtînî gruplar arasında bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Mirza Ali Muhammed ve Mirza Hüseyin Ali İslam kültür ve medeniyetinde kendine yer edinmiş bâtînî fikirlerden yararlanmışlardır. Bâtînî grupların kullandıkları metotları kendileri de kullanarak Kur'an ayetlerini te'vil etmişlerdir. Kur'an'da yer alan kıyamet, cennet, cehennem, mizan, bulut, saat gibi kavramların Müslümanların anladığından farklı anlamlar taşıdıklarını iddia ederek Kur'an'ın kendilerinden bahsettiğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Bâtînîlik, Bâbîlik, Bahâîlik, Mehdi, Kitab-ı Akdes

ABSTRACT

Batinism is an umbrella term used to describe individuals or groups who possess an unlimited interpretive ability based on the idea that every apparent meaning (zahir) has an inner meaning (batin). Batinist groups, which claim that Quranic verses carry esoteric meanings beyond their literal definitions, have interpreted verses in ways that deviate from their lexical meanings to serve their purposes. There are some commonalities between Bahá'ís and Shia Batinist groups. Mirza Ali Muhammad and Mirza Husayn Ali, prominent figures in Islamic culture and civilization, drew upon Batinist ideas to establish their own interpretations. They employed methods similar to those used by Batinist groups to interpret Quranic verses. They claimed that concepts in the Quran such as the Day of Judgment, Paradise, Hell, the Scale, clouds, and the Hour carry meanings different from those understood by mainstream Muslims, asserting that the Quran was speaking about them.

Keywords: Esotericism, Bábism, Bahá'ism, Mahdi, Kitab-ı Aqdas

GİRİŞ

Tarihte ortaya çıkan her yeni hareket geçmişin bıraktığı kültürel, felsefi ya da dini gelenek üzerine kendi görüşlerini bina etmeye çalışmıştır. Söz konusu durum Bahâîlik için de geçerlidir. Mirza Ali Muhammed ve Mirza Hüseyin Ali bazı felsefi ve dini fikirlerden etkilenmişler ve etkilendikleri görüşleri kendi sistemleri içerisine entegre ederek kullanmaya devam etmişlerdir. Şîa'da var olan mehdi inancı, mehdi inancının bir uzantısı olarak meydana gelen bâb geleneği, İran coğrafyasında ortaya çıkan Hurûfîlik, Hristiyan mezheplerinin benimsediği Hz. İsa'nın tekrar geleceği inancı ve tarihi İslam öncesine kadar uzanan Bâtînîlik, Bahâîliğin fikri alt yapısını oluşturan felsefi ve dini gelenek arasında sayılabilir.

Bazı akademisyenlerce günümüz Türkiye'sinde on beş bin Bahâînin yaşadığı iddia edilmektedir (İpek, 2010, s. 209). Sosyal medya kullanımının verdiği kolaylık genç kuşağın yeni dini hareketleri eskiye nazaran daha kolay tanımasını sağlamıştır. Genç kuşağın dini seçimlerini bilimsel bilgiler ışığında yapabilmesini sağlamak ve akademik camia içerisinde özgün bir çalışma ortaya koyabilmek temel amacımızdır.

Çalışmamızda Bahâîliğin tarihini ya da Bahâîliğin inanç ve ibadet esaslarını ele aldıktan sonra Bâtînî düşüncenin Bahâîlik üzerindeki etkisini ele almak makalenin sınırlarını aşacağı için Bahâîliğin kurucu şahsiyetlerine, tarihine, inanç ve ibadet esaslarına değinilmeden Bâtînî gelenek ile Bahâîler arasında var olan ilişki ele alınacaktır. Çalışmamızda doküman incelemesine dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılarak Bahâî temel metinleri içerisinde Bâtînî geleneğin izleri sürülmeye çalışılacaktır.

BÂTİNÎ GELENEK

Kur'an-ı Kerim'in tüm Müslümanlarca temel kaynak olarak addedilmesinin bir sonucu olarak kendini Müslüman olarak niteleyen her grup kendi yorum kriterini oluşturmuş ve bu sebeple tarihte çeşitli tefsir türleri ortaya çıkmıştır. Tefsirler genelde dirayet ve rivayet tefsirleri olarak ele alınsa da bunların dışında ayetlerin kelime anlamlarına bağlı kalınmadan yapılan işâri/bâtînî tefsir çalışmaları vardır. Her ne kadar tasavvuf ehlinin yaptığı

Bilal Akpınar¹

How to Cite This Article

Akpınar, B. (2025). "Bâtînî Gelenek ve Bahâîlikte Bâtînî Yorumlar" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:8; pp:1409-1417. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16936120>

Arrival: 25 June 2025

Published: 25 August 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Söz konusu makale 2025 yılında tamamlanmış "Bahâîliğin Felsefi ve Dini Temelleri" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Niğde, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7732-2011

tefsir çalışmaları “işârî”, gulat fırka olarak kabul edilenlerin yaptığı tefsirler “bâtînî” tefsir adını alsada bu iki tefsir türünü ayıran net bir kıstas yoktur. Ehl-i sünnet ve Mutezile mezhepleri yapılan tefsirin Kur’an-ı Kerim’in zâhirine uygun olması gerektiğini ifade etse de bazı mutasavvıflar ve klasik mezhepler tarihi kaynaklarında “gulat” olarak isimlendiren fırkalar zâhirin bâtına ulaşmada bir engel/kabuk olduğunu ifade etmiş Kur’an-ı Kerim’in asıl manasının bâtında olduğunu bunun için zâhirin kırılması gerektiğini ifade ederek kuralları olmayan ve denetlenemeyen bir tefsir yöntemine başvurmuşlardır (Öztürk, 2011, ss. 16-17).

İnsanların görüşlerini temellendirmek için Kur’an’dan bazı ayetleri delil göstermelerini mezhebî kaygılarla yazılmış her tefsir çalışmasında görmek mümkündür. Kur’an-ı Kerim ayrılıkların bizzat sebebi olmasa bile onu okuyan insanın yaptığı yorumlar tarihte çeşitli bölünmelere sebep olmuştur. Mezhepler tarihi incelendiğinde çoğu zaman fikrin ayetten önce geldiği görülür. Kişiler önce görüşü benimsemiş daha sonra kendi görüşünü destekleyebilecek ayetleri Kur’an-ı Kerim’de aramaya başlamışlardır. Samimi olmayan ve art niyet taşıyan kişilerin zorlama te’viller ile kendilerine Kur’an-ı Kerim’den delil getirdikleri tarihi bir gerçektir (Sarıkaya, 2013, s. 37).

İslam tarihinde bâtinî te’villeri ilk kullananlar Şîa’nın gulat fırkaları olmuştur (Avcu, 2017, s. 208). Asıl gayesi İslam şeriatını yıkmak ve yeni bir din ihdâs etmek olan bazı fırkalar her zaman ve mekânda farklı isimlerle meydana çıkmış, ifsat ve melâmetini Müslümanlar arasında yaymaya çalışmış ve sonu gelmeyen birtakım huzursuzluklara sebep olmuştur. Günümüzde Kur’an-ı Kerim ayetlerinin zâhir manasına ehemmiyet vermeyip zâhir anlamı öze yani bâtına ulaşmada bir engel olarak gören birçok hareket mevcuttur. Bu hareketler bulundukları ülkelere göre farklı isimler alsalar da gaye itibarıyla Bâtınîlik ile aynı paralelde yürüdüklerinden bâtinî grupların içerisinde kabul edilmektedir. Pakistan, Hindistan ve Güney Afrika’da Ağa Han başkanlığındaki İsmâîlîler, İran’da Bâbîler, Filistin-İsrail bölgesinde Bahâîler ve Hindistan’da yaşayan Kâdiyânîler İsmâîlî-Bâtînî grupların günümüzde yaşayan birer örneği konumundadır (Cerrahoğlu, 2013, s. 297).

Bağdâdî, Bâtînîliği Irak’ta bulunan hücrelerde buluşan ve maksadı İslam şeriatını yıkmak olan birkaç kişinin kurduğu müstakil bir fırka olarak anlatsa da (El-Bağdadi, 2018, s. 219) bâtinî kavramı klasik kaynaklarda şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu şemsiyenin altında bâtinî olarak zikredilen her isim müstakil birer fırkadır. Bu sebeple Bâtînîyye Hamdan b. Karmat’a bağlı oldukları için Karâmita veya Karmatiyye, âlem ve imamet sistemlerinde yedili bir anlayışı benimsedikleri için Seb’iyye, tüm haramları mubah sayan Mecûsî fırkası Hürremdîniyye’ye benzedikleri için Hurremiyye, âlemin yaratılışını ve ahireti inkâr ettikleri için Melâhide, İslam akaidine aykırı bir ulûhiyet telakkisini benimsedikleri için Zenâdika, dinde haram olanları helal saydıkları için İbâhiyye, imametın Cafer-i Sadık’tan sonra en büyük oğlu İsmail’e ya da İsmail’in oğlu Muhammed’e geçtiğini savundukları için İsmâîliyye, gerçek bilginin ancak masum bir imamın talimi ile öğrenileceğini iddia ettikleri için Tâ’limiyye, mal ve kadında ortaklaşma fikrinden dolayı Mazdekiyye, Abbasîler döneminde günümüz Azerbaycan topraklarında ciddi bir siyasi-dini hareket olarak ortaya çıkmış Hurremiyye hareketinin lideri Bâbek’e intisaplarından dolayı ise Bâbekiyye, Bâbek döneminde kırmızı elbise giymelerinden dolayı tarihte Muhammire adlarıyla anılmışlardır (Çubukçu, 1970, s. 69; Öztürk, 2011, s. 32).

Bâtînîlik bir mezhepten ziyade düşünce sistemidir. Bu sistemi kullanan her oluşum Bâtînî başlığı altında toplanabilir (Avcu, 2017, s. 207; Büyükkara, 1998, s. 36). Tarihi süreçte bâtinî kavramı ile en çok özdeşleşen grup İsmâîlîler olmuştur. Bâtînî yorum İsmâîlîler ile birlikte zirve yapmış; her zâhirin bir bâtını vardır, zâhir kabuk bâtın ise özdür, hakikate ancak bâtını bilmek ile ulaşılır, bâtının bilgisi zamanın imamında gizlidir, zamanın imamına uyan kurtuluşa erer gibi düşüncelerle kendilerini temellendirmeye çalışmışlardır (Avcu, 2017, s. 196; Sarıkaya, 2013, s. 191).

İsmâîlîler, Şîî geleneğin ölen imamın ardından yaşadığı otorite tartışmalarının sonucu ortaya çıkan fırkalardan biridir. Cafer-i Sadık sağlığında büyük oğlu İsmail’i halef tayin etmiş fakat İsmail babası Cafer hayatta iken ölmüştür. İsmail’in ölümünden sonra imametın kime tevarüs ettiği konusunda tartışmalar çıkmış kimileri İsmail b. Cafer’in ölmediğini ve bir gün tekrar geleceğini (İ. Abdülhamid, 2020, s. 50; Eşarî, 2009, s. 25), kimileri ise İmametın Cafer-i Sadık’ın diğer oğlu Musa Kâzım’a ait olduğunu iddia etmiştir. İmametın İsmail b. Cafer’e ve onun oğlu Muhammed b. İsmail’e ait olduğunu söyleyenlere tarihte İsmâîliyye adı verilmiştir (El-Bağdadi, 2018, s. 47; Kutlu, 2016, s. 225). Yedinci imam olarak İsmail b. Cafer’i kabul ettikleri için Seb’iyye olarak da isimlendirilmişlerdir (İzmirli İsmail Hakkı, 2022, s. 153; Tan, 2009, s. 77).

İsmâîliyye doktrini bir sentez üzerine kendilerini bina etmiştir. Özellikle doğu medeniyetleri tarafından kutsal kabul edilen yedi rakamını mezhep için kutsal kabul etmişlerdir (İ. Abdülhamid, 2020, s. 55; Öztürk, 2011, s. 439). Bâtînî grupların genel kabulüne göre yedi nebi ve yedi imam vardır. Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed (s.a.v.) ve son olarak Muhammed b. İsmail b. Cafer Bâtînîlerin kabul ettikleri yedi nebidir. İsmail b. Cafer ise iki nebi arasında gelen ve şeriatı ikame eden yedi zattan biridir (İzmirli İsmail Hakkı, 2022, s. 179).

Bâtîniyye dinin temel esaslarını, şîrk temelli bir te'vil yöntemi ile yorumladıktan sonra şeriatın kaldırılmasını ya da Mecûsî şeriatına benzer bir şeriat yorumunun getirilmesi konusunda ısrar etmiştir. Bu ısrarlarına ise zâhir mana ile ilişkisi olmayan Kur'an yorumlarını referans almışlardır ve arzuları doğrultusunda Kur'an-ı Kerim'i yorumlamışlardır. Örneğin Bâtînilere göre namazın anlamı imamlara bağlıdır. Hac ise imamı ziyaret etmek ve ona hizmeti sürdürmektir. Oruç yeme içmeden kesilmek değil imamin sırrını açığa vurmaktan kaçınmaktır. Zina ise orucun zıddını yapıp imamin sırlarını açığa vurmaktır. Bâtînilere göre ibadetin anlamını bilen kişi farzlardan muafır. Örneğin bu gruplar; "Sana yakın gelinceye kadar rabbine ibadet et." (Hicr 15/99) mealindeki ayette geçen yakın kelimesini "te'vili bilmek" olarak yorumlamışlardır (El-Bağdadi, 2018, s. 229).

Bâtînilerin bir başka meziyeti ise Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen peygamber mucizelerini kabul etmeyerek farklı yorumlarda bulunmalarıdır. Örneğin Nuh peygamberin tufanı halkın bâtin bilgisinde boğulmasından kinayedir. Nuh'un gemisi ise Bâtînilige telmih içindir. Bâtînilige uyan hidayete erer uymayan ise zelil olur. Hz. İbrahim'in atıldığı ateş Nemrut'un öfkesidir. Hz. Musa'nın asası ise Firavun'un delillerini çürüten kesin delildir. Kör insanların gözünü açması, ölüyü diriltmesi aslında gerçeği görmeyenlere hakikati göstermesi, bilgisiz insanları bilgisiyle ihya etmesi anlamına gelmektedir (Gölpınarlı, 1969, s. 128).

Bâtîniler kabuk olarak kabul ettikleri kelimelerin zâhir manasını yorumlarken sadece kelimeler üzerinden emellerine ulaşmayı yeterli görmeyerek harfleri de metotlarına dâhil etmişlerdir. Bu sebeple Hurûfî yorumlar Bâtînilerin kullandıkları metotlardan biri olmuş ve ebce hesabı kullanılarak farklı yıllara veya sayılara ulaşılmaya çalışılmıştır (Gölpınarlı, 1969, s. 127).

Bâtîni grupları diğer gruplardan ayıran başka özellik ise zamana dair felsefi yaklaşımlarıdır. Erken dönem bâtinî gruplar için dinin bâtininde gizli olan irfani gerçekler tek bir düşünce sisteminin temelini oluşturmaktadır. Bu sistem temelde insanlığın tarihine döngüsel/devrîsel bakış açısı ve kozmolojiden oluşmaktadır. İsmâîlîler/Bâtîniler zaman ve sonsuzluk hakkında Gnostik ve Helenistik vb. düşünce okulları ve felsefi akımlardan, İslam öncesi İbranî gelenekten ve Şîa'nın gulat gruplarından alınmış birtakım farklı fikirlere sahiptirler (İ. Abdülhamid, 2020, s. 55; Kutlu, 2016, s. 224).

Zamanla ilgili fikirleri hem İsmâîlîliğin peygamberlik ve insanlığın dini tarihi ile hem de Kur'an-ı Kerim'in yaratılışı ve Kur'an'da adı geçen ulu'l azm peygamberlerle ilgilidir. İsmâîlîler göre insanlığın tarihi yedi devirden müteşekkildir. Her devir yeni bir şeriat getiren bir ulu'l-azm peygamberi ile başlamaktadır. Şeriat getiren peygamberlere "nâtık" adı verilmektedir. İlk altı devrin nâtık peygamberleri Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed'dir (Kutlu, 2016, s. 230). Nâtık peygamberlerden her biri getirdikleri zâhir nasların te'vilini yapmaları ve zâhirin altında yatan gerçek bilgiyi yani bâtinî insanlara aktarmak için birer yardımcıya sahiptirler. Bu yardımcıları İsmâîlî gelenekte "vasî", "esâs" ya da "sâmit" adı verilmektedir. İlk altı devrin vasîleri ise sırasıyla Şîş, Sâmi, İsmail, Harun ya da Yuşa, Şemunu's-Safâ ve Ali b. Ebi Talip'tir. Vasîlerden sonra kendilerine "etimmâ" adı verilen yedi imam daha gelecek olup bu imamlar dönemlerindeki şeriatın zâhir ve bâtinini korumakla mükelleftir. Her devrin yedinci imamı sonraki devrin nâtık peygamberi olmaktadır. Bu durumda yedinci imam kendinden önceki şeriatı nesh ederek yeni bir şeriat getirmektedir. Bu durum ise son devrin son imamında farklılık göstermektedir. Yedinci devrin yedinci imamı olan Muhammed b. İsmail b. Cafer artık yeni bir şeriat getirmeyecek ve kendinden önceki şeriatların bâtininde yatan gizli bilgileri ve hakikatleri açıklayarak şeriatsızlık dönemini başlatacak, dünyayı adaletle yönettikten sonra cismani dünya son bulacaktır (Tan, 2009, s. 84).

Bâtînilîğin diğer önemli görüşlerinden biri ise tanrının insana tecelli etmesidir. Tanrı insan bedenine tecelli eder ve dünyayı bu bedenle yönetir. Yedullah, Vechullah gibi isimleri taşıyan kişiler aslında tanrının tecelli ettiği bedenlerdir. Cennet ve cehennem fiziki mekânlar olmayıp mecazdır. Cennet ölümden sonra ruhun iyi ruhlarla beraber olması cehennem ise sıkıntılı bir hayat sürmeyi ifade etmektedir (Öztürk, 2011, s. 352).

Abdülbaki Gölpınarlı Bâtînilîğin Müslümanlar üzerinde etkili olmasının tasavvuf kanalı ile olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Bâtîni akide Sâbîlik ve Hukemâ felsefesiyle tasavvufa girmiş hatta tasavvuf inancını Bâtînilik oluşturmuştur. İsmâîlî Bâtînilerin dünyevi bir şekle bürünen yaşayışa sosyal açıdan tatbik edilen inançlar, tasavvufta hayali bir karakter kazanmıştır. Haydarî, Kalenderî, Bâbâî ve Melâmetî gibi sûfî gruplar, Rum abdalları, Bektâşîler, Erdebil tekkesine bağlı olan Anadolu Alevîliği bâtinî inançları benimsemiştir. "Ricâlü'l-gayb" denilen sûfîlerce kâinatı idare ettiklerine inanılan erenlerin sayısında, Abdaldan olan yedi eren, on iki nakîb ve kutub inançlarında Bâtîni/İsmâîlî öğretilerin izlerine görmek mümkündür. Tasavvuf erbâbından İbnü'l-Arabi'nin eserlerinde dahi Bâtîni/İsmâîlî öğretilerin izleri görülür. Gölpınarlı'ya göre Bâtîni gruplar her zaman İslam âleminin içinde belirip bu dairenin içerisinde varlığını sürdürmeye çalışan gruplardan oluşmamıştır. Ona göre din hüviyeti gösteren Bâbîlik-Bahâîlik, Dürzîlik, Nusayrîlik ve Kâdîyânîlik bâtinî metotların en çok kullanıldığı gruplardır (Gölpınarlı, 1969, s. 130). Muhsin Abdülhamid eserinde Bahâîliği Bâtînilîğin modern şekli olarak tavsif etmiştir. Abdülhamid'e göre Bahâîliğin yegâne kuruluş amacı İslam'ı yıkmaktır (M. Abdülhamid, 1973, s. 264).

BAHÂİLİKTE BÂTİNÎ YORUMLAR

Bâtînîler cennet ve cehennemın fiziki mekânlar olmayıp birer mecaz olduğunu ifade etmişler, kişinin ruhunun iyi ruhlarla birlikte olmasını cennet, ruhun acı çekmesini de cehennem olarak algılamışlardır (Fırlalı & Şimşek, 2010, s. 18; Öztürk, 2011, s. 352). Bâtînî gruplara göre cennet ve cehennem fiziki mekânlar değildir. Gnostik öğretilerdeki düşüş ve yükseliş nazariyesinden hareketle cennet nefsin tattığı mutluluktur. Söz konusu mutluluğun ilk versiyonu nefis cevherindeki enginliktir. Cehennem ise insan nefsinde ortaya çıkan manevi darlık ve nefsin sahip olduğu yüce mertebelerden düşmesidir. Bu düşüşle birlikte kişi gönlünü maddi nesnelere bağlar ve onların sahte güzelliğine aldanır. Bu durumda ise kişi cehennemi yaşar (Öztürk, 2011, s. 353).

Bahâîlilerle bâtinî grupların ahiret algısı oldukça benzerlik göstermektedir. Bahâî âlimlerinden Mehmet Marufi cennet ve cehennemın insanların algı biçimlerine göre sembolize edilmiş iki kavram olduğunu ifade etmektedir. Örneğin cennet tanımlanırken dönemin Araplarının hoşuna gidecek kavramlar kullanılmıştır. Bunlar; süt, bal, meyve, huri, şarap, gilman vb. sembollerdir. Aynı şekilde insanoğlunun sürekli korktuğu hatta görmekten bile hoşlanmadığı yılan, akrep, ateş, sıcak, kaynar zift gibi maddeler de cehennem için kullanılan sembolik ifadelerdir. Bahâîlere göre semavî dinlerde vaat edilen ahiretle ilgili kavramlar birer semboldür. Cennet ve cehennem mecazdan öte reel bir anlam taşımamaktadır. Geçmiş dinlerde bahsedilen bu kavramların ise bâtinî bir manası bulunmaktadır (Marufi, 2000, s. 32). Cennet Bahâîlikte kişinin Allah'a yakınlığı cehennem ise yaptığı kötülükler sebebi ile sürekli pişmanlık duymasıdır (Türkiye Bahaileri, 2016, s. 60). Kıyametin ezoterik anlamı Bahâullah'ın zuhuru olarak yorumlanmış, Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıyamet ile ilgili ayetlerin tamamı te'vil edilmiştir. Örneğin; "Rabbimiz! Doğrusu geleceği şüphe götürmeyen günde, insanları toplayacak olan Sensin. Şüphesiz ki Allah verdiği sözden caymaz." (Âl-i İmrân 3/9) ayetinde ifade edilen "insanların bir araya toplanacağı gün" ifadesi Müslümanların anladığı kıyamet günü değil Bahâullah'ın zuhur edeceği gündür. Bahâîlere göre Bahâullah'ın zuhuru ile tüm insanlık tefrikadan kurtulup Bahâîliğin çatısı altında tek bir millet olacaktır. Ayette insanların toplanmasından maksat ise budur (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 44).

Bahâîler Kur'an-ı Kerim'de zikredilen "ahiret günü" kavramını yine amaçları doğrultusunda te'vil etmişlerdir. Bahâîlere göre ahiret günü hesap ve cezanın olacağı ikinci bir hayatı değil Hz. Muhammed'den sonra gelecek olan yeni bir peygamberi ifade etmektedir. Buna göre ahirete iman Bahâullah'ın peygamberliğini kabul etmek ve ona inanmaktır. Kur'an-ı Kerim'de mü'min olmanın temel şartı olarak gösterilen ahirete iman (Bakara 2/4) Bahâîlerce tahrife uğratılarak ikinci bir hayat olarak değil Bahâullah'ın zuhuru olarak yorumlanmıştır. Bahâîlere göre ahirete inanmayan yani Bahâullah'ın peygamberliğini tasdik etmeyen kişiler mü'min değildir ve dolayısıyla öldükten sonra ruhları azap görecekler (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 79).

Bahâî temel kaynakları incelendiğinde bâtinî metotlara çokça başvuruda bulunduklarını görmek mümkündür. Örneğin "Hani Yûsuf, babasına 'Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı' demişti." (Yûsuf 12/4) mealindeki ayette bahsedilen Yusuf, Mirza Ali Muhammed'e göre Hüseyin b. Ali'dir. Ayette bahsedilen güneş Hz. Fatıma, ay ise Hz. Muhammed'dir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin dedesi ve annesinin kendisine secde ettiğini görmüştür (Cerrahoğlu, 2013, s. 298; Mustafa Mahmud, 2014, ss. 11-12). Bâb'ın Yusuf Suresi için yaptığı bu te'vilin elbette ilmi bir kıymeti yoktur. Fakat Bâbîliğin üzerindeki bâtinî düşüncenin etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Mirza Ali Muhammed'in *el-Beyân* isimli kitabının Kur'an-ı Kerim'de zikredildiğini ifade eden Bahâîler ayetlerde geçen "beyan" kelimesine oldukça farklı anlam yüklemişlerdir. "Rabbinin katından bir belgesi (beyan) ve onun arkasından da bir şahidi olanlar, önlerinde de Musa'nın Kitabı önder ve rahmet olarak bulunanlardır ki, işte onlar Kuran'a inanırlar. Hangi topluluk onu inkâr ederse yeri ateştir; senin de bundan şüphen olmasın. Doğrusu o, Rabbinden bir gerçektir, fakat insanların çoğu inanmazlar." (Hûd 11/17) mealindeki ayette geçen "beyan" kelimesi ile Mirza Ali Muhammed ifade edilmiştir. Beyan'ın ardından gelecek olan şahit ise Bahâîlere göre Mirza Hüseyin Ali'dir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 107).

Bâtînî/İsmâîlî gelenekte kıyamet yorumlanırken yine kelimelerin zâhir anlamına bağlı kalmadan Arap dil kaidelerinin sınırları gözetilmeksizin âfâkî yorumlar yapılmıştır. Bâtînî/İsmâîlî te'vil geleneğinde kıyamet ile genellikle mehdînin zuhuru kastedilmiştir. Örneğin Bâtînîlere göre; "Birisi, yüksek derecelere sahip olan Allah katından, inkârcılara gelecek ve savunulması imkânsız olacak azabı soruyor." (Meâric 70/1-3) mealindeki ayette zikredilen "azap" Kâim el-Mehdî'nin ortaya çıkması ile ilgilidir. "Dağlar yürütülür, serap hâline gelir." (Nebe' 78/20) ayetini ise "muhtelif bölgelerde ilmi-bâtînî daveti ikame den dailerin, icra ettikleri görevlerini bitirip asli mekânlarına çekilmeleri ve hiç kimseye davetin gizli bilgilerini açmamalarıdır. Böylece onlar, kendilerinden faydalanmak isteyenler için adeta fayda vermeyen bir serap gibi olurlar." şeklinde yorumlamışlardır (Öztürk, 2011, s. 349).

İsmâîlî gruplar ile Bahâîler arasında en fazla öne çıkan müşterek konulardan biri Kur'an'da yer alan kıyamet ve türevi kelimelere verdikleri anlamlardır. Kur'an-ı Kerim'de tasvir edilen kıyamet İsmâîlî/Bâtînî gruplarda genel

kabulden farklı bir anlam taşımaktadır. İsmâîlî gruplara göre Kur'an-ı Kerim'de geçen kıyamet senaryolarının tamamı tarihin yedinci ve son evresinin sahibi olan Kâim, Kâim-i Kıyame, Sâhib-i Kıyâme ve el-Muntazar gibi lakaplarla anılan zatın zuhuru haber vermektedir (Öztürk, 2011, s. 346).

İsmâîlî gruplar gibi Bahâîler de kıyamet kelimesine genel kabulün aksine bazı anlamlar yüklemişlerdir. Bahâîler kıyametin İslam'a has bir terminoloji olmadığını kabulle konuya başlayıp insanların cennet ve cehennemi fiziki bir mekân olarak kabul etmelerindeki hata gibi kıyameti de fiziki bir vâkıa yani dünya düzeninin sona ermesi olarak algılamasını da hata olduğunu ifade etmektedirler. Bahâîlere göre Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıyamet senaryolarının tamamı Bahâullah'ın zuhuru ile ilgilidir. Örneğin; “Onlar Allah'ı gereği gibi değerlendiremediler. Bütün yeryüzü, kıyamet günü O'nun avucundadır; gökler O'nun kudretiyle dürülmüş olacaktır. O, putperestlerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir.” (Zümer 39/67) mealindeki ayet-i kerime Bahâîlere göre Bahâullah'ın zuhuru “kıyametin gelmesi” olarak ifade etmektedir. Bahâullah'ın zuhuru ile geçmiş dinler sona erecektir. Sonu gelecek olan yedi din Brahmanizm, Budizm, Konfüçyünizm, Zerdüştlük, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'dır. Bu dinlerin hepsi Mirza Hüseyin Ali'nin sağ elinde dürülüp sona erdirilecektir (M. Abdülhamid, 1973, s. 194; Bahâullah, 1996, s. 32; Marufi, 2000, s. 63).

Bahâîler; “Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar.” (Zümer 39/68) ayetinde ifade edilen kıyamet senaryosunu kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde te'vil etmişlerdir. Ayette zikredilen birinci üfleme Bahâîlere göre Mirza Hüseyin Ali'nin peygamberliğini ilan etmesiyle dünyada var olan tüm şeriatların geçerliliğinin kaybolmasıdır. Ayağa kalkıp beklemekten maksat ise insanlığın Bahâullah'ın zuhuru olan hazırlığı ve onun peygamberliğine olan saygısıdır (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 12). Hadislerde zikredilen kabir hayatının varlığı ise söz konusu değildir. “Nihayet onlardan birine ölüm gelip çatınca, “Rabbim! Beni geri gönder de, geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım” der. Hayır! Onun söylediği bu söz boş laftan ibarettir. Önlerinde, yeniden diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.” (Mü'minûn 23/100) ayetinde geçen “berzah” kelimesi Bahâîlere göre iki resul arasında geçen müddete verilen isimdir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 27).

Ahret ile ilgili kavramların tamamı Bahâî terminolojisinde sembolik anlamlar taşımaktadır (Topaloğlu, 2023, s. 110). Örneğin Bahâîler, haşrı insanların ahret hayatında Allah tarafından bir araya toplanması olarak kabul etmemektedir. Onlara göre haşr bu dünyada gerçekleşecektir. Bahâullah getirdiği din ile insanları bir araya toplamıştır. Bu ise İslam'ın haber verdiği haşr bahsidir. Sırat köprüsü ise bireyi Bahâullah'a imana götüren her şeydir. Mizan ise zamanın peygamberinin gönderildiği topluma adil davranmasıdır. Sağ veya sol taraftan verilen kitap ise amel defteri değil zamanın peygamberine verilen ilahi emirdir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, ss. 116-126).

Mirza Hüseyin Ali'nin Kur'an'ı Kerim'in kendisinden bahsettiğini iddia ederken “Onlar, ille de Allah'ın ve meleklerin, bulutların gölgeleri arasından çıkıp gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar! Bütün işler Allah'a dönecektir!” (Bakara 2/210) ayetini delil göstermektedir. Bahâullah'a göre ayette geçen bulut kelimesi tüm dinlerin kullandığı ortak bir terim olup gelecek olan yeni zuhuru müjdelemektedir. Bahâullah ayeti zâhir manası ile anlayıp kıyamet senaryolarından biri olarak kabul eden âlimleri ise zâhir uleması olarak niteleyip hakikati göremediklerini ifade etmektedir (Bahâullah, 1996, ss. 45-46).

Kur'an'da Bahâullah'ın müjdelendiğini iddia eden Bahâîlerin verdiği başka bir örnek ise; “Kitap ehlinde ve ortak koşanlardan inkârcılar, kendilerine apaçık bir belge, içinde kesin ve en doğru hükümlerin bulunduğu arınmış sayfeleri okuyan, Allah katından bir Peygamber (beyyine) gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi.” (Beyyine 98/1-3) ayetidir. Ayette ifade edilen “beyyine” kelimesi ile kastedilen kişi Hz. Muhammed değildir. Bahâîler yukarıda zikredilen ayetin Bahâullah'ı kastettiğini ifade etmektedir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 79). Bahâullah'ın sürgün yeri olan Akka'nın kutsal bir yer olduğunu ifade edebilmek için Bahâîler kendilerine Kur'an-ı Kerim'den delil bulmaya çalışmıştır. Bahâîler; “Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” (İsra 17/1) ayetinde mübarek kılınan yerin Mescid-i Aksâ değil onun çevresi olduğunu ifade ederler. Bahâîlere göre Kur'an-ı Kerim'de takdis edilen yer Kudüs değil, Bahâullah'ın Kitab-ı Akdes'i Allah'tan aldığını iddia ettiği yer olan Akka şehridir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 93).

Bahâîlere göre ölümden sonraki hayatın, sorgu, mizan, cennet ve cehennem gibi kavramların olmayışına bunların birer mecaz olduğuna bir başka kanıt ise insan vücududur. Ölmüş bir insan vücudu toprak altında geçirdiği zamanla birlikte yaklaşık dörtte üçünü oluşturan su buharlaşacaktır. Bu buharlaşma sonucunda ise organik veya inorganik maddeler ile bazı mineraller ortaya çıkacaktır. Toprağa yayılan bu maddeler zamanla bitki kökleri vasıtası ile emilecek ve bitki yapraklarında toplanacaktır. Bu yapraklar elbette otçul hayvanlar tarafından sindirilecek besin

zinciri nedeni ile otçul hayvanlar vahşi etçil hayvanlar tarafından avlanacak ya da insanlar tarafından et ihtiyacını karşılamak için kullanılacaktır. Bitki kökleri ile ölen kişinin cesedinde bulunan tüm madde besin zincirinin halkalarından biri olan insan tarafından tekrar sindirilecektir. Bu sebeple her insan kendi vücudunda ölmüş bireylerin vücudundan bir parça taşımaktadır. Tanrı eğer kişileri bedenlen ve ruhen tekrar yaratacak olsa iç içe geçmiş bu girift yapı nedeni ile bu mümkün olamayacaktır (Esslemont, 1932, s. 254; Marufi, 2006, s. 90). Bahâîlerin yukarıda anlatıldığı şekli ile insan bedeninin tekrar bir araya getirilemeyeceği şeklinde görüşlerine temel olarak sundukları argüman İbn-i Rüşd tarafından daha önce kullanılmıştır. İbn-i Rüşd ahiret hayatını tamamen reddetmeyip sadece bedenlen haşrin mümkün olmadığını söyleyenlerin tekfir edilmemesi gerektiğini yukarıda verilen örneği kullanarak ifade etmiştir (Okumuş, 2012, s. 70).

Bahâîlerin Kur'an-ı Kerim'e uyguladıkları te'viller aklın sınırlarını zorlamakla birlikte çoğu zaman ironik bir hal almaktadır. Örneğin Tekvir Suresi'nde anlatılan kıyamet senaryosu gerçekleşecek ve dünya düzenini bozacak bir vâkıadan öte Bahâullah'ın zuhurunu haber veren birtakım olaylardan ibarettir. Ayetlerin meali ve yapılan te'vil ise şu şekildedir;

- ✓ “Güneş dürüldüğü zaman” ayeti İslam şeriatına takdir edilen ömrün sona erdiğini ifade etmektedir. Yerini ise Bahâîliğe bırakmıştır.
- ✓ “Dağlar yürütüldüğü zaman” ayeti yeni düsturların ortaya çıkacağını haber vermektedir.
- ✓ “Gebe develer başıboş bırakıldığı zaman” ayeti ise zamanımızda develerin misyonunu trenlerin ve otomobillerin yerine getireceğini müjdelemektedir.
- ✓ “Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman” ayeti ise hayvanat bahçelerinin kurulmasını ifade etmektedir. Bugün günümüzdeki hemen hemen büyük şehirlerin tamamında hayvanat bahçeleri vardır. Kur'an'da anlatılan alegorik anlatımlar aslında Bahâullah'ın zuhurunu müjdelemektedir.
- ✓ “Denizler ateşlendiği zaman” bu ayet denizde yüzen motorlu gemileri haber vermektedir.
- ✓ “Ruhlar çiftleştiği zaman” Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîlerin bir tek ortak dinde buluşmasıdır ki bu din Bahâîliktir.
- ✓ “Diri diri öldürülen kız çocuğuna sorulduğu zaman” ayetinde bahsedilen ise cenindir. Doğmadan kürtaj yolu ile alınan çocuklardan bahsetmektedir.
- ✓ “Amel defterleri açılıp yayıldığı zaman” ayeti ise gazete ve dergilerin çoğalmasını haber vermektedir.
- ✓ “Gök yerinden koparıldığı zaman” İslam dininin hiç kimseye faydasının olmamasından bahsetmektedir.
- ✓ “O alevli ateş daha ziyade kızgınlaştırıldığı zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman” ilk kısım yani cehennem Bahâîliği kabul etmeyenler ikinci kısımda anlatılan cennet ise Bahâîler içindir (M. Abdülhamid, 1973, s. 193; Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, ss. 92-98).

Bahâîlerin Tekvir Suresi'ne uyguladığı bâtinî metotları diğer sureler için de uyguladığı görülmektedir. Kıyamet halini anlatan “Denizler fışkırtılıp birbirine katıldığı zaman” (İnfitar 82/3) ayeti Bahâîlere göre kıyamet halini değil Bahâîliğin sistemleşmesinden önce dünyada olacak bazı olayları haber vermektedir. 1869 yılında açılan Süveyş Kanalıyla Kızıldeniz ile Akdeniz, 1913 yılında açılan Panama Kanalı ile Pasifik ve Atlantik okyanusunun suları birbirine karışmıştır. Bahâîlere göre ayette haber verilen durum budur (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 99).

Ayetlerin lügat anlamlarını hiçe sayıp te'vil eden Bahâîler söz konusu metodu amaçlarına hizmet etmesi maksadı ile her ayete uygulamaya çalışmışlardır. Fakat bazı ayetlerin lügat anlamı amaçlarına hizmet için daha elverişli ise söz konusu ayetleri te'vil etmemişlerdir. Örneğin peygamberlerin yalanlanması ve kendi halkı tarafından kabul görmemesini anlatan ayetler te'vil edilmeyerek Bahâullah'ın peygamberliğine delil olarak kullanılmıştır. Örneğin; “Kullara yazıklar olsun! Kendilerine hangi elçi gelse, onu alaya alıyorlardı.” (Yasin 36/30), “Onlardan önce, Nuh milleti, ardından, peygamberlere karşı gelen topluluklar da peygamberlerini yalanlamış; her ümmet, peygamberini cezalandırmaya azmetmişti. Hakkı batılla gidermek için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine Ben onları yakaladım. Cezalandırmam nasıl mı?” (Mü'min 40/5) ve “Nûh ‘Rabbim’ dedi, Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma!” (Nûh 71/26) ayetleri bizzat Bahâullah tarafından İkan Kitabı'nda kendi peygamberliği için delil olarak kullanılmıştır (Bahâullah, 1996, ss. 8-10). Bahâullah'a göre tarihte gönderilen peygamberler tıpkı kendisi gibi vatanından sürülmüş ve çeşitli işkenceler görmüştür. Kendisinin geçmiş peygamberler gibi vatanından sürgün edilmesi peygamberliğinin en büyük delilidir. Bu nedenle halkı tarafından sürgün edilen ve çeşitli sıkıntılara maruz kalan peygamberleri anlatan ayetleri te'vil etmeye gerek duymamıştır. Bahâullah Yasin Suresi'nde kıssası anlatılan rivayetlerde Habîb en-Neccâr olarak kaydedilen kişinin kendisi olduğunu ifade etmek maksadı ile ayetten iktibas ederek kavminin haksız yere kendini sürgün ettiğini ifade etmiştir (Bahâullah, 1976, s. 31).

Bahâullah, Kur'an-ı Kerim'deki "Sana kitabı indiren O'dur. Onun (Kur'an) bir kısım âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır, diğerleri ise müteşâbihdir. Kalplerinde sapma meyli bulunanlar, fitne çıkarmak ve onu (kişisel arzularına göre) te'vil etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşerler. Hâlbuki onun te'vilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler. Derler ki: Ona inandık, hepsi rabbimiz katındandır. (Bu inceliği) yalnız akliselim sahipleri düşünüp anlar." (Âl-i İmrân 3/7) ayetinde geçen ve müteşâbih ayetleri anlayabilecek akl-ı selim sahibi kişinin kendisi olduğunu iddia etmiştir (Bahauallah, 1996, s. 16).

Bahâullah yaptığı te'villerin mutlak doğru olduğunu iddia etmekle kalmayıp diğer tefsirlerin batıl olduğunu iddia etmektedir. Örneğin; "Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar." (Nisâ 4/46) ve "Şimdi, bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi." (Bakara 2/75) ayetlerinde bahsedilen tahrif Müslümanların anladığı anlamdan uzaktır. Bahâullah'a göre İncil ve Tevrat tek bir nüsha olmadığı için topyekûn bir halde tahrif olması mümkün değildir. Müslümanların iddia ettiği gibi bazı ayetlerin silinip yerine başkalarının yazılması mümkün değildir. Bahâullah, Kur'an'da bahsedilen tahrifin harflerde olmayıp manada olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde tahrifin harf ve kelimelerde olduğuna inanan insanları da cahillikle suçlamaktadır. Bahâullah'a göre tahrif harf ve kelimelerin yerlerinin değişmesi ya da birinin silinip diğerinin yazılması değildir. Kur'an-ı Kerim'in bahsettiği tahrif din adamlarının gelecek yeni zuhuru müjdeleyen ayetleri kendi istekleri doğrultusunda te'vil etmeleridir. Bahâullah'a göre Tevrat'ta ya da İncil'de Hz. Muhammed hakkında açık hükümler varken din adamları bu hükümleri görmezden gelmiştir. Söz konusu durum şuan Kur'an ve kendisi için geçerlidir. Nitekim Kur'an kendini müjdelemekte fakat Müslüman din adamları bu ayetleri kendi hevesleri doğrultusunda yorumlamaktadır (Bahauallah, 1996, s. 51). Bahâullah'ın böyle bir görüşe gitmesinin sebebi Kur'an'ın değiştiği iddiasında bulunması nedeniyle halk tarafından ilgi görmeyeceği endişesi olmalıdır. Bu sebeple geçmiş kitaplardaki tahrifin kelimelerle değil mana yolu ile olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşe gitmesinin ikinci bir sebebi ise kitaplarda tahrif olsun veya olmasın tanrının sürekli peygamber göndermek zorunda olduğunu ifade etme çabası olmalıdır.

Bahâîlerin üzerinde durduğu başka bir kavram ise İslam kelimesi ve türevleridir. "Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır." (Âl-i İmrân 3/19) mealindeki ayet Kur'an'ı tasdik eden Bahâîler için yorumlanması gereken başka bir yerdir. Bahâîlere göre İslam'ın genel anlamı tanrıya iman etmek ve ona kayıtsız teslim olmaktır. Bu sebeple tüm ilahi dinlerin özelde adı farklı olsa da genelde adı İslam'dır (Marufi, 2006, s. 79). İslam kelimesi ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de geçmiş milletler veya bazı peygamberler hakkında kullanılmaktadır. Âl-i İmrân Suresi'nde Hz. İsa'nın havarileri hakkında (Âl-i İmrân 3/52-53), yine aynı surede Hz. İbrahim hakkında (Âl-i İmrân 3/67), Yunus Suresi'nde Yahudiler hakkında (Yunus 10/84), Mâide Suresi'nde yine Hz. İsa'nın havarileri hakkında (Mâide 5/111) kullanılmış bir kelimedir. Bu sebeple "Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır" (Âl-i İmrân 3/19) ayetinde geçen İslam kelimesi Müslümanların anladığı manadan öte bir anlam taşımaktadır. Bahâîlere göre şeriatlar ne kadar çoğalırça çoğalsın her zaman ve mekânda İslam Nuh'un, İbrahim'in, Yakup'un, Musa ve İsa'nın dinidir. İslam tanrıya teslim olmaktan ve ona ibadet etmekten öte bir anlam taşımaz. İslam kelimesi ile Hz. Muhammed'e inen din kastedilmez. Zira kavram diğer peygamberler hakkında da kullanılmıştır (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 4).

Allah'a ve peygamberine teslim olan ve geçmiş peygamberleri tasdik eden herkes Bahâîlere göre Müslümandır. Bu sebeple ayetlerde bahsedilen İslam kelimesi ve türevleri bir dini değil Allah'a teslimiyeti ifade eder. Bu sebeple Bahâîler "Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır." (Âl-i İmrân 3/19.) mealindeki ayeti Bahâullah'ın peygamberliğine engel olarak görmemektedirler (Marufi, 2000, ss. 112-113).

"Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir." (Ahzab 33/40) Bahâî kaynaklar söz konusu ayette geçen "hâtemü'n-nebi" kavramında yer alan "hâtem" kelimesinin "parmağa takılan ve onunla süslenilen eşya" anlamını ihtiva ettiğini ifade etmektedir. Bahâîlere göre ayet Hz. Muhammed'in diğer peygamber tarafından övülen bir ziynet olduğunu ifade eder. Ayet Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu belirtmeyip onun diğer peygamberler nazarında ne kadar üstün olduğunu belirtir. Hz. Muhammed kendinden sonra yeni bir peygamber gelmeyeceğini ifade etmiştir. Bahâîlere göre bunun sebebi ise Hz. Muhammed'in vefatından sonra insanların Hz. Ali'yi peygamber olarak görüp ona iman etmesinin önüne geçmektir (Hâcî Ahmed Hamdî Efendi, 2012, s. 43).

Bâtînî/İsmâîlîlerin döngüsel zaman anlayışının bir benzerini Mirza Ali Muhammed ve Mirza Hüseyin Ali'de görmek mümkündür. İlk İsmâîlî gruplara göre Muhammed b. İsmail altıncı devir olarak kabul edilen Hz. Muhammed devrinin son imamı ve yedinci devir olan kıyamet devrinin başlangıcıdır. Yedinci devir mehdî devridir ve Muhammed b. İsmail bu devrin mehdîsidir (Kutlu, 2016, s. 230). İlk İsmâîlîlerin temel görevi, İslam Şeriatını ortadan kaldırarak daha önceki şeriatların bâtînî hakikatlerini açıklamaktır. Mehdîden önce daveti yürüten

imamlara ise “hüccet” adı verilmektedir. Hüccetlerin asıl görevi mehdî zuhur edene kadar onun adına daveti yürütmektir (Avcu, 2021, s. 150).

İlk İsmâilî gruplar tarihi yedi bölüme ayırmışlardır. Her bir devir “nâtık” denilen ulû'l-azm peygamberlerinden biri ile başlamaktadır. Her peygamber devrinde ise birbiri ardına yedi imam gelmektedir. Gelen imamların yedincisi nâtık peygamber derecesine yükselip ve kendinden önceki nâtık peygamberin şeriatını nesh ederek kendi şeriatını idame etmektedir (Avcu, 2021, s. 152; Kutlu, 2016, s. 230). İlk İsmâilîlerin zamanı bu şekilde yedi bölüme ayırması ve yedili bir imam sistemini kabul etmeleri sebebi ile Seb'îyye adını almıştır (Öztürk, 2011, s. 31).

Mirza Hüseyin Ali'nin öğretilerinde İsmâilîlerin öğretilerine benzer bazı anlayışlar bulunmaktadır. Şeyh Ahmed el-Ahsâî “vav” harfine büyük önem vermiştir. Bâbîlere göre vav harfi ile Mirza Ali Muhammed için yeni bir ilahi zuhur döneminin gelişi simgelenmiştir. Vav harfi telaffuz edilirken üç ses zuhur eder. Bunlar sırası ile vav, elif ve vav'dır. Ebcet hesabına göre vav harfi telaffuz edilirken ortaya çıkan üç sesin sayısal değeri sarası ile 6,1 ve 6'dır. Şevki Efendi'ye göre ortada bulunan elif harfi Mirza Ali Muhammed'i simgelemektedir (Bahau'llah, 2003, s. 230). Eliften önce gelen ve sayısal değeri 6 olan vav harfi ise Mirza Ali Muhammed'den önce gelen altı peygamberi temsil etmektedir. Bu peygamberler ise Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed'dir. İkinci vav ise yeni bir dönemi yani Bahâullah'ı simgelemektedir (Marufi, 2000, s. 184). Bahâî kaynaklara göre Bahâullah'ın zuhuruyla birlikte Bahâî külli devri başlamıştır. Abdülbaha Abbas Efendi bu külli devrin en az beş yüz bin yıl olacağını ifade etmiştir. Bu dönemde bazı peygamberler gelecek fakat bu peygamberler bağımsız dinlerin kurucuları olsalar da yine de ilhamlarını Bahâullah'tan alacaktır (Türkiye Bahaileri Ruhani Mahfili, 2021, s. 27).

SONUÇ

İsmâilîlerin nâtık peygamber olarak kabul ettikleri ile Bahâîlerin Mirza Ali Muhammed öncesi saydığı büyük dinlerin peygamberleri aynıdır. Bahâîlerin Kitab-ı Akdes'te vav harfi çerçevesinde anlattığı devrîsel zaman fikrini İsmâilîlerden aldığını söylememiz mümkündür. Bahâîler, İsmailîlerin yaptığı gibi zâhir/bâtın ayırımına giderek ayetleri amaçlarına hizmet edecek şekilde te'vil etmişler, zâhir anlamının amaçlarına uygun olduğunu düşündükleri ayetleri ise olduğu gibi kabul etmişlerdir. Bu bağlamda Kur'an'da yer alan kıyamet, saat, haşr, mizan, bulut, beyan gibi kelimelere ezoterik anlamlar yükleyen Bahâîler, Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı kelimeler ile Allah'ın Mirza Ali Muhammed ve Mirza Hüseyin Ali'den bahsettiğini iddia etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamid, İ. (2020). *İslâm'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları* (M. S. Yeprem, Çev.; 5. bs). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Abdülhamid, M. (1973). *İslâm'a Yönelen Yıkıcı Hareketler* (M. S. Yeprem & Hasan Güleç, Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ateş, S. (1996). Habîb en-Neccâr. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/habib-en-neccar>
- Avcu, A. (2017). Tasavvuf-Bâtînlilik İlişkisi. İçinde N. Bardakçı (Ed.), *İslâm Tasavvufunun Teşekkülüne Dair Araştırmalar* (ss. 185-210). SDÜ Matbaa.
- Avcu, A. (2021). İsmâilîlik. İçinde *İslâm Mezhepleri Tarihi* (2. bs, ss. 147-166). Nobel Yayınları.
- Bahau'llah. (1976). *Kurdun Oğlu Risalesi (İbn-i Zi'b)* (M. İnan, Çev.). Baha Basım Dağıtım A.Ş.
- Bahau'llah. (1996). *İkan Kitabı* (3. bs). Kazancı Matbaacılık.
- Bahau'llah. (2003). *Kitab-ı Akdes* (Türkiye Bahaileri Ruhani Mahfili, Çev.). Desen Ofset A.Ş.
- Büyükkara, M. A. (1998). İsmâilîlere Atfedilen “Dokuz Aşamalı Da'vet Süreci” Üzerine Bir İnceleme. *İLAM Araştırma Dergisi*, 3(2), 35-49.
- Cerrahoğlu, İ. (2013). *Tefsir Usûlü* (24. bs). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çubukçu, İ. A. (1970). İbahilik ve Batînlilik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1-4), 67-70.
- El-Bağdadi, A. (2018). *Mezhepler Arasındaki Farklar* (E. R. Fırlalı, Çev.; 9. bs). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Esslemont, J. E. (1932). *Bahau'llah ve Yeni Devir* (M. Çelebi, Çev.). Marifet Matbaası.
- Eşarî, E. H. (2009). *Makalâtü'l-İslâmiyyîn ve 'htilâfî'l-Musallîn*. Darü'l Hadis.
- Fırlalı, E. R., & Şimşek, R. (2010). Bahâîlik ve el-Kitabu'l-Akdes. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 7-144.

- Gölpınarlı, A. (1969). *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar* (1. bs). Gerçek Yayınevi.
- Hâcî Ahmed Hamdî Efendi. (2012a). *Tıbyân ve Burhân* (A. L. Diriöz, Çev.; 1. bs, C. 2). Kadıköy Matbaa.
- Hâcî Ahmed Hamdî Efendi. (2012b). *Tıbyân ve Burhân* (A. L. Diriöz, Çev.; 1. bs, C. 1). Kadıköy Matbaa.
- İpek, Y. (2010). *İran’da Kaçar Türk Hanedanlığı Bâbilik ve Bahâilik*. Ekim Yayınları.
- İzmirli İsmail Hakkı. (2022). *Yeni İlm-i Kelâm*. Çizgi Kitabevi.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli* (H. Altuntaş & M. Şahin, Çev.; 3. bs). (2009). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kutlu, S. (2016). *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri* (2. bs). Otto Yayınları.
- Marufi, M. (2000). *Makalat*. Kazancı Matbaacılık.
- Marufi, M. (2006). *En Büyük Haber (Nebe-i Azim)* (2. bs). Işık Yayınevi.
- Mustafa Mahmud. (2014). *Hakikatü’l-Bahâiyye*. Mektebetü Mısır.
- Okumuş, M. (2012). Endülüslü Fakih ve Filozof İbn Rüşd Düşüncesinde Ahiret Hayatı. *Diyanet İlmi Dergi*, 48(3), 61-78.
- Öztürk, M. (2011). *Tefsirde Bâtınlılık ve Bâtınî Te’vil Geleneği*. Düşün Yayıncılık.
- Sarıkaya, M. S. (2013). *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler* (4. bs). Rağbet Yayınları.
- Tan, M. (2009). Erken Dönem İsmaililik ve Temel Görüşleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 39, 73-86.
- Topaloğlu, F. (2023). *Bâbilik ve Bahâilik* (1. bs). Nobel Yayınları.
- Türkiye Bahaileri Ruhani Mahfili. (2021). *H. Abdülbaha Ahit ve Misak’ın Merkezi*. Bahai Eserleri Basım Dağıtım A.Ş.
- Türkiye Bahaileri. (2016). *Bahai Dini ; Tarihi, Öğretileri ve Toplumsal Çalışmaları* (1. bs). Bassaray Matbaa.